

Els altres quaranta anys (1975). La unitat de la llengua

Antoni J. Colom Cañellas

Per a na Nina M., amiga d'aquells anys
del Pati de Lletres de la Central.

El llibre que ens serveix de basament per aquest parlament és tal com està anunciat *Els altres quaranta anys*, l'autor del qual com hom sap és el protagonista de la nostra lliçó, l'eximi Francesc de Borja Moll. Es tracta d'un llibre de memòries, una mena d'autobiografia que a través de més de tres-centes pàgines ens dona ressò de la seva existència entre els anys 1935 i 1974¹ i que és la continuació d'un altre volum publicat anys abans sota el títol *Els meus primers trenta anys*.

De principi ens pot parèixer més o menys inversemblant que d'un llibre de memòries i records es pugui extreure el tema del qual avui hem de tractar, o sia, la *unitat de la llengua*. Ara bé, qui va conèixer en Moll, o qui ha seguit la seva trajectòria vital, sabrà i no s'estranyarà ni gens ni mica que per a ell, la seva vida fou, permanentment, una lluita constant i sense descans a favor de la llengua catalana, en uns anys difícils, obscurs, plens de prohibicions i sospites. Per una altra banda, la seva relació d'antic, constant i permanent, amb mossèn Antoni M. Alcover podria, per al qui no coneix

1. Publicat a l'Editorial Moll de Palma de Mallorca el 1975 (302 p.)

prou bé la incommensurable obra del nostre home, que hi pogué haver algun dubte envers els seus posicionaments lingüístics, sabuda la llastimosa relació que el nostre canonge arribà a mantenir amb Pompeu Fabra i fins i tot amb el ple del catalanisme oficial.²

Doncs bé, el gran mèrit de Francesc de B. Moll fou ser fidel al seu mestre i, a la vegada, fer oblidar els radicalismes, el mal caràcter i els posicionaments de darrer moment que va tenir l'Alcover envers la qüestió de la unitat lingüística, de tal manera que el catalanisme lingüístic i polític sempre va tenir ben clar quina era i fou sempre la postura d'en Moll, malgrat que, en gran part a causa de la seva influència, aconseguiria la recuperació de la figura i de l'obra del mateix mossèn Alcover.

Efectivament, Moll aconseguí el miracle de ser fidel a la memòria del seu primer mestre al mateix temps que defugia les seves darreres dèries. Hi ha dos fets que ens evidencien el que volem dir. El primer fou a l'any 1952, en ocasió de la publicació del quart volum del Diccionari, ja que per celebrar aquest fet es va fer un sopar de gala al Saló Rosa de Barcelona, al qual assistiren 130 comensals de Catalunya, València i Balears i a on es reberen més de 80 adhesions; presidia l'acte Josep Puig i Cadafalch, expresident de la Mancomunitat de Catalunya, que anys enrere havia romput lligams amb l'Alcover per qüestions de política lingüística i, ara, vint anys després de la seva mort, encapçalava un acte a on es retia un reconeixement públic a la tasca que havia començat.³ L'altre cas va esdevenir anys després, exactament el 1962, quan Moll va publicar un estudi sobre el mateix Alcover, que titulà *Un home de combat*. Doncs bé, abans de veure la llum, l'original fou adreçat a allò que Moll anomena «el catalanisme oficial», del qual, per cert, cap dels membres tengueren res a dir.⁴

Ara bé, al mateix temps, ajudà a la commemoració de l'Any Alcover desenvolupat a Palma el 1962, centenari del seu naixement, amb tot un seguit d'actes —conferències, exposicions alcoverianes, premis literaris a alumnes, mestres i seminaristes, missa solemne a la Seu, col·locació d'una làpida commemorativa a la que fou casa seva, etc., tot culminant amb el seu nomenament com a fill adoptiu de la ciutat de Palma.⁵ Per altra banda, Francesc de B. Moll no defugí mai defensar la figura de l'Alcover, ja que gairebé al final de l'obra que ens serveix de guia en aquest parlament ens va deixar escrits els següents judicis:

Per grosses que fossin les seves intemperances i la seva agressivitat... va fer una gran labor positiva... la filologia catalana portaria almenys trenta anys de retard i a Mallorca no hi hauria gaire-

2. Aquests fets són narrats pel mateix Moll a la introducció al *Diccionari Alcover-Moll* en el primer volum, en concret en les vint-i-vuit primeres pàgines. He consultat l'edició de 1993 de l'Editorial Moll, Palma de Mallorca.

3. V. p. 111 i 112 del llibre que comentam.

4. V. p. 200 d'ibídem.

5. Consultau p. 197 i 198 d'ibídem.

bé ningú que sabés llegir en català... vertader apòstol de l'idioma... i el fonament de tota l'activitat d'integració baleàrica en el catalanisme cultural.⁶

No hi ha cap mena d'ombres en l'obra i en la trajectòria del Francesc de B. Moll en qüestions afectes a l'idioma, tal com el seu seguit de mèrits i de reconeixements ens confirma.⁷ Sempre la societat del seu temps i els especialistes el consideraren un filòleg catalanista que, com els altres, obeïa la normativitat oficial del català. Que la seva tasca se centràs en el camp de la dialectologia no fou impediment per rebre l'ajut i l'admiració que li professaren homes com Joan Coromines i com el mateix Pompeu Fabra, que juntament amb Ramón Menéndez Pidal i Tomás Navarro Tomás són considerats pel nostre home els qui més l'ajudaren a seguir la tasca del diccionari allà pel 1935.⁸

A més, fou Francesc de B. Moll el qui pronuncià l'oració fúnebre en morir Pompeu Fabra l'any 1948, en el si de les tertúlies literàries que havia organitzat ja feia uns anys a Palma, a les quals em referiré més endavant. Altrament, cal dir que el 1968, quan se celebrà al Palau de la Música de Barcelona el centenari del naixement de P. Fabra —«la més grandiosa manifestació pública del catalanisme cultural realitzada després de la Guerra Civil»⁹— qui fou convidat en representació de les Illes, per tal de fer un parlament d'homenatge, fou el nostre home, que per cert no hi va poder assistir perquè es trobava malalt, i aleshores el seu substitut va ser el seu estret col·laborador, el poeta Josep M. Llompart. Poc temps després, quan a Castelló també se celebrà el mateix centenari, Borja Moll fou convidat a parlar sobre el tema «Fabra i la nostra unitat idiomàtica». A més publicà diversos articles a la premsa mallorquina —a *Diario de Mallorca*, a *Lluc*...— sobre l'obra i la figura de Fabra.

6. Paraules esmentades l'any 1971. Si més no: p. 267 i 268 d'ibidem.

7. Si més no: El 1936 guanya el premi de filologia de l'Institut d'Estudis Catalans i és nomenat membre corresponent. És també nomenat *magister* de l'Escola de Lul·lisme; l'any 1946 és proposat per a substituir J. Coromines a la seva càtedra de la Universitat de Mendoza (Argentina). Aquest mateix any és nomenat membre corresponent de l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona. El 1951 forma part de la Comissió Rectora de l'Estudi General Lul·lià. El 1959 rep el Premi Ciutat de Palma; el 1961 és nomenat membre de l'Institut d'Estudis Catalans a proposta de Joan Coromines (en substitució de Lluís Nicolau d'Olwer). El 1962 Joan Triadú, al santuari de Sant Llorenç del Munt, li entrega un pergami amb el títol «Homenatge del Principat a Francesc de B. Moll». El 1963 se li ofereix sota contracte la Càtedra de Llengua Catalana de la Universitat de Barcelona, la qual no pot acceptar per no tenir cap títol de grau superior (aconseguí el batxillerat als 37 anys, el curs 1940-41). El 1964 la Universitat de Basilea l'inverteix doctor *honoris causa*, a la vegada que el trobam d'assessor de la Gran Enciclopèdia Catalana. El 1971 rep el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes. A partir de 1968 donarà classes de català a la que després seria la Universitat de les Illes Balears i que en aquells temps depenia encara de la Universitat de Barcelona. La universitat illenca també el nomenà doctor *honoris causa*.

8. Tal com queda reflectit a la p. 19 d'*Els altres quaranta anys*.

9. *Ibidem*, p. 254.

Doncs bé, resolta aquesta qüestió, creiem que, de forma clara i llampant, esbrinarem a partir d'aquí la tasca de Francesc de B. Moll en pro de la unitat de la llengua catalana mitjançant les dues grans activitats que desenvolupà a la seva maduresa: el *Diccionari* i les seves activitats com a veritable difusor i animador social de la llengua catalana.

1. La tasca del *Diccionari*

La creença en la unitat de la llengua és present en tota l'aventura que fou la publicació del *Diccionari*, però també com a intel·lectual i com a persona, ja que en Moll va fer palès el seu compromís ben prest, tal com veurem. El 1933 es va crear un Comitè de relacions entre Catalunya i Mallorca que aviat quedà adormit fins que a la primavera del 1936 publicà un «Missatge als mallorquins», que va tenir una «Resposta als catalans» signada entre moltes altres persones per Francesc de B. Moll i que, entre altres coses, deia:

Amb la nostra resposta volem fer primer que res la triple afirmació d'una unitat de sang, de llengua i de cultura; afirmació de fidelitat a una pàtria natural que és, per damunt de tota política, la terra on és parlada la mateixa llengua nostra...

[...] Han modelat al llarg dels segles la nostra fesomia popular de la mateixa manera que han particularitzat la varietat del parlar mallorquí dins la unitat inexpugnable de la llengua catalana.¹⁰

L'any 1943 rebé l'ajut del filòleg valencià Manuel Sanchis Guarner per complimentar el *Diccionari*, obra cabdal de la dialectologia d'una llengua romànica, feta a partir de tres milions llargs de fitxes recollides de tots els indrets on es parlava català. El tercer volum tardà molts d'anys a sortir, ja que no fou fins al 1951 quan va veure la llum¹¹ i encara gràcies a l'organització, un any abans, d'una «Comissió Patrocinadora del *Diccionari*» que aglutinava cinquanta persones, presidides per Joan Antoni Maragall, i que aconseguí l'ajut econòmic de patrocinadors com Rafel Griera, Manel Blasi i l'agència de publicitat Publia.¹² També a València es va formar una Comissió patrocinadora signada per vint-i-vuit intel·lectuals del país. Els tres toms varen ésser exposats a parades i fires de diversos indrets de Catalunya i València.

El quart volum no es va fer esperar tant, ja que va sortir els primers mesos de l'any següent. Ja hem esmentat la commemoració que es va fer a Barcelona amb l'àpat presidit per Puig i Cadafalch i amb una nombrosa concurrència. A Palma, es va exposar al Palau de la Diputació i, malgrat els temps que corrien, totes les conferències que es varen fer aquells dies

10. *Ibidem*, p. 25. El text que transcriu Moll comença després del primer punt i coma. Hem inclòs l'antecedent per gaudir d'una significació més completa del paràgraf.

11. El primer volum sortí l'any 1930 i el segon, el 1935.

12. V. p. 105 a 110 d'*Els altres quaranta anys*.

per commemorar el nou volum es varen poder fer en català. A mesura que anaven sortint, els volums s'anaven exposant per ciutats i pobles, de tal manera que, com diu Moll, fou «un lligam de germanor entre totes les terres de llengua catalana»,¹³ fins que arribam a l'any 1962, anomenat per Francesc de B. Moll *l'any de la Victòria*¹⁴ en el sentit que fou l'any que acabà la seva magna obra. Diu el nostre home:

Amb aquell mot final *zumzumejar*, que tantes vegades havia somniat de veure imprès, el diccionari estava acabat. Una obra que semblava irrealitzable per massa extensa, massa combatuda i massa exposada a haver d'aturar-se indefinidament per mort o invalidesa meva, havia arribat a bon terme. No m'en sabia avenir. Era un sentiment d'alliberació i de victòria impossible d'expressar amb paraules.¹⁵

Eren molts d'anys de feina en un temps gens propici per a dur a terme una obra com aquesta; varen ser necessaris secretariats i comissions d'ajut i, els darrers anys, l'empenta econòmica de l'Ajuntament de Palma; de la Diputació de les Balears; d'Enric Pérez Capdevila, exiliat a Itàlia; de Joan Mascaró a Cambridge estant; de l'industrial català Rafel Griera Plans, present des del primer moment; de Miquel Marquès Coll de Sóller, així com de la família March, mitjançant el fill del financer, Bartomeu March Servera, i de la mateixa Fundació Juan March.¹⁶

Òbviament la victòria es va celebrar. Ja hem parlat de l'homenatge que se li va fer a Barcelona al Santuari de Sant Llorenç del Munt, i a Palma, el maig del 1962, amb representants de València, Catalunya, el Rosselló i l'Alguer, es va fer un dinar amb més de dos-cents comensals. S'inicià cantant la Santa Espina, malgrat l'assistència de les autoritats (batle i representants de la Diputació), i es reberen onze mil targetes d'adhesió de tots els Països Catalans. També hi va haver actes a Menorca, la terra nadiua de Moll, de tal manera que Ciutadella li lliurà la Medalla d'Or de la Ciutat i Maó l'anomenà «menorquí il·lustre».¹⁷

De tota manera encara mancava un petit esforç suplementari. Resultà que el primer i el segon volum feia anys que estaven exhaurits, puix havien estat publicats, respectivament, els anys 1930 i 1935. Feia falta la darrera empenta i aquesta va arribar gràcies a les gestions que Josep Pla va fer vora el batle de Barcelona, aleshores Josep M. de Porcioles, que a càrrec de l'Ajuntament de Barcelona va donar una subvenció de 250.000 pessetes, que varen cobrir les despeses de la reedició i revisió dels dos primers toms, de tal manera que el segon sortia el 1964 i el primer el 1968. Entre les noves felicitacions rebudes potser caldria destacar la de Salvador Espriu.

13. *Ibidem*, p. 126.

14. Així titula el capítol 9 del llibre que esmentam. Consultau p. 197 i ss.

15. *Ibidem*, p. 198 i 199.

16. *Ibidem*, p. 206.

17. *Ibidem*, p. 203 i 209.

S'havien acabat gairebé cinquanta anys de feina.

Mentrestant el nostre home rebia visites de tot arreu, tot interessant-se per les tasques del diccionari i àdhuc per la seva personalitat. Ja el 1935 rebé la visita d'alumnes i professorat de l'Institut Escola de Barcelona, entre els quals hi havia els professors Àngela Soler, Ramon Aramon i Lluís Solé, i els alumnes Joan Aramon i Antoni Badia i Margarit. Per la mateixa època, coneix Meyer Lübke, Coromines, Fritz Krüger, H. Meiwier, Pagès de Tours i Leopold Wagner, o sia, els capdavanters de la lingüística mundial. També agermanarà relacions amb Menéndez Pidal i amb Tomás Navarro Tomás, amb els quals col·laborarà en l'*Atlas Lingüístico de la Península Ibérica*.

En els anys 1940-1942 coneix W. Spelbrink de la Universitat d'Hamburg i Joan Mascaró de la Universitat de Cambridge, tot continuant la relació amb els professors abans esmentats. Ja a la dècada dels anys cinquanta coneix Allison Peers, que ve a Mallorca, i Walter von Wartburg i Arnold Steiger. Entra en contacte amb Dámaso Alonso, que li encomana una *Gramática Histórica Catalana* per a l'Editorial Gredos, que ell mateix dirigia. També per aquest temps és visitat per Antoni Badia Margarit, Martí de Riquer, Jordi Rubió, Miquel Batllori, Américo Castro, així com diversos professors d'Alemanya, Itàlia, Suïssa, el Regne Unit i França.

Com hom pot pensar, el *Diccionari* era una fita important en el món de la filologia romànica i així ho varen entendre arreu els millors especialistes de l'època. Aquest fet ens demostra la claredat d'idees de Francesc de B. Moll en construir la seva obra dins els patrons unitaris que la filologia mundial reconeixia per al català.¹⁸

2. El catalanisme viscut

Sota aquest epígraf volem relatar les activitats més importants que Borja Moll va desenvolupar com a veritable difusor i animador social envers la llengua catalana. La seva tasca no fou sols la de l'especialista i estudiós tancat amb les seves fitxes i amb els seus quefers intel·lectuals; el més admirable és que, malgrat els seus gairebé cinquanta anys dedicats a la recerca dialectològica i a constituir una obra cimera que molt poques llengües posseeixen, D. Francesc va tenir temps per a fer del català una veritable realitat social, sobre la base de la dedicació que, amb valentia i imaginació, va aportar al manteniment viu de la llengua, potser a l'època històrica que més perseguida s'ha trobat mai. És aquesta una tasca impagable a la qual es deu, sens cap mena de dubte, l'actual situació del català a les Illes, malgrat els perills en què, encara ara, es troba la nostra llengua.

18. Aquestes informacions es poden trobar a les p. 18, 19, 75, 113, 119, 127 i 129 de l'obra que ens serveix de referència.

Cal tenir present que Moll i la seva família vivien de la tasca d'impressor, editor i llibreter que desenvolupava a Palma, la qual cosa significà que ben prest va tenir els primers entrebancs amb la censura, de tal manera que en un any tan recent a la Guerra Civil, com és ara el 1941, el nostre home ja intentà publicar traduccions al català d'obres d'altres llengües, la qual cosa li fou negada per no ser «el catalán una lengua de cultura». De tota manera mai no va deixar de publicar en català, si bé els permisos sols eren per a autors mallorquins consagrats, com Joan Alcover o Costa i Llobera, per exemple.

Per aquells mateixos anys intentà publicar un «catecisme en mallorquí» (únic terme lingüístic que la censura acceptava per aquells temps), que també va tenir, per part dels censors, una negativa per resposta, si bé temps després i mitjançant la intervenció del bisbe Miralles l'esmentat projecte es va poder dur a terme. Fou el 1943 que Francesc de B. Moll obtingué un veritable èxit en poder publicar, per primera vegada en tots els Països Catalans, un llibre en català d'un autor viu, la qual cosa significava la possibilitat d'anar reviscolant la nostra llengua; es tractava d'un llibre de poemes de Miquel Dolç, llatínia i catedràtic que fou després de les universitats de València i Autònoma de Madrid.¹⁹

L'any 1945 i fent front als serveis d'informació de la policia franquista, organitzà unes tertúlies literàries on es feien lectures de poetes catalans, valencians i de les Illes, Aquest era el context quan el 1948 pronuncià l'oració fúnebre en honor de Pompeu Fabra en assabentar-se del seu traspàs, tal com ja ho indicarem més amunt. Aquest any és una altra fita important en l'obra d'en Moll, perquè, una vegada més, el seu agosarament el va dur a iniciar, en domicilis privats, classes de català. També cal dir que el 22 de maig de 1950 el nostre home va fer el primer parlament públic en català que es feia a Catalunya des de la guerra.²⁰

El 1951 es creà a Palma l'anomenat Estudi General Lul·lià, en col·laboració amb entitats mallorquines i la Universitat de Barcelona; aquest centre serví per reprendre per uns pocs anys els estudis universitaris de filosofia i lletres i de dret.²¹ Doncs bé, des del primer moment, Moll formà part de la Comissió Rectora, que a més organitzà cursos d'espanyol per a estrangers, un Institut de Llengües Modernes que dirigí la seva filla Aina i que serví com a casal d'entitats culturals.

Fou en el si de l'Estudi General Lul·lià que Moll l'any 1953 donà públicament les primeres classes de català sota la denominació —l'única permesa aleshores— de «gramática mallorquina».²²

19. V. per a aquestes informacions p. 69 i 70 d'ibídem.

20. Per a les afirmacions fetes, p. 86 i 107 de l'obra que és objecte dels nostres comentaris.

21. Cal tenir present que l'Estudi General Lul·lià fou el primer protagonista en la creació de l'actual Universitat de les Illes Balears, amb la reimplantació, ara definitiva, dels estudis universitaris l'any 1967.

22. V. p. 113 i 138 del llibre de F. Moll que ens serveix de basament.

L'any següent, o sia, el 1952, marca també una fita important en la recuperació de la llengua catalana en tot el seu àmbit, ja que fou aleshores quan l'Editorial Moll treia al carrer el número 50 d'una col·lecció de llibres, «Les Illes d'Or», que indubtablement evidenciava no sols l'expansió literària del català, sinó també un cert nivell de normalització, ja que en l'esmentada col·lecció es publicaren llibres de poesia, teatre, novel·la i assaig.²³

El 1953 la censura tornà a impedir un nou projecte de difusió de la llengua catalana en prohibir-li la publicació d'una revista —s'havia de titular *Raixà*— en la qual ja estaven engrescats escriptors catalans, valencians i illencs com ara Joan Oliver, Salvador Espriu, Jaume Vicens Vives, Josep Pla o Joan Fuster. De tota manera, potser aquesta negativa va ser una sort per a les lletres catalanes, ja que com a editor li possibilitaren que una nova col·lecció de la seva editorial dugués el mateix nom. S'inicià amb obres de Llorenç Villalonga (gens sospitós per al règim) i continuaren amb Alexandre Cirici Pellicer i Jaume Vidal Alcover. Molt possiblement els més de cent llibres publicats a «Raixa» varen fer més per la cultura catalana que no hauria pogut fer la revista.

Uns anys més tard, el 1956, de bell nou la censura li prohibí a Barcelona donar una conferència en català —havia de parlar de «Menéndez Pelayo i la llengua catalana»; la resposta de Moll va ser negar-se a fer-la en castellà, per la qual cosa es va suspendre l'acte, i es va evidenciar el tarannà del règim polític del moment.²⁴

La dècada dels anys seixanta no començà del tot malament per a la normalització lingüística, al manco si tenim present la situació política del moment. Així, el 1960 començaren les primeres emissions en català a una emissora de ràdio de les Illes. De bell nou el protagonista serà el nostre home, que durant molts d'anys narrà des de les ones de Radio Popular les rondalles pròpies de Mallorca amb un èxit increïble d'audició. Vist l'èxit, s'atreví l'any següent a donar classes de català a Radio Juventud, la qual cosa va fer sense cap dificultat, malgrat que el director, com ens diu el mateix Moll, era de Valladolid.²⁵

Amb la incorporació de Josep M. Llompарт a l'editorial, l'activitat s'anirà ampliant considerablement amb la creació de dues noves col·leccions, una de poesia —«La Balanguera», a partir del 1961— i l'altra d'assaig i estudis, «Els treballs i els dies», des del 1964. Òbviament, no cal dir-ho, tota aquesta tasca editorial i de veritable animació sociolingüística serà feta sota la normalització del català com a llengua única, la qual cosa va evidenciar sempre, tal com va fer quan, convidat a València per la societat Lo Rat Penat, va fer una acurada defensa del català com a llengua comuna.²⁶

23. *Ibidem*, p. 128.

24. *Ibidem*, p. 160.

25. V. per a aquestes informacions p. 185 a 187 d'*ibidem*.

26. *Ibidem*, p. 191-194.

L'octubre de 1962 és una de les altres fites de la normalització del català a Mallorca, ja que fou quan es creà l'anomenada Obra Cultural Balear, organització que avui perdura més activa que mai amb gairebé 2.500 socis. Doncs bé, de bell nou, trobam entre els fundadors Francesc de B. Moll. L'aprovació governativa d'aquesta societat s'obtingué gràcies al fet que el seu nom es llegia d'idèntica manera en castellà i en català, la qual cosa despistà les autoritats i serví indubtablement perquè fos una realitat que, mitjançant actes culturals, cursets, formació de mestres, crítica política i ecològica, va ser des del primer moment un dels referents clau de la cultura catalana a les Balears, ja que des de fa anys té seus als pobles més importants de les Illes. Òbviament, des del primer moment, el català i la seva expansió varen ser els seus objectius preferents, tal com demostra el fet que el juny de l'any següent a la seva fundació —el 1963— organitzava els exàmens finals del primer curs de català que havia impartit.

De bell nou la censura trençà una de les idees que va tenir per difondre la llengua catalana a la societat. Es tractava d'unes peces d'informació lingüística catalana que començà a publicar el 1965 a *Diario de Mallorca*, mitjançant les quals pretenia millorar la llengua parlada donant consell sobre les paraules a utilitzar, així com la correcció de calcs i barbarismes. La idea sols es va poder dur a terme durant sis mesos.

Cal dir en tot cas i per culminar aquesta activitat pública, que el 1968 es va aconseguir que la revista *Lluc*, que publicaven els Missioners del Sagrat Cor, s'editàs completament en català normalitzat, reconvertint-se en una revista cultural, la primera normalitzada de les Illes; doncs bé, des del primer moment, el nostre home fou un dels membres del consell de redacció que més varen fer per augmentar el nivell intel·lectual d'aquesta publicació, així com la seva expansió i difusió.²⁷

3. A tall de termini

Com hem vist, el llibre que hem comentat com a crònica vital del seu autor es converteix a la vegada en un magnífic testimoni de les relacions que Moll mantingué envers la llengua catalana. I és lògic que sia així, ja que la gran tasca duta a terme pel nostre home omplí

27. V. p. 230, 247 i 248 per a les informacions aportades. En un altre ordre de coses, cal dir que el fet que la revista *Lluc* fos d'una congregació religiosa va possibilitar sens dubte la seva aprovació per part de les autoritats del moment. De tota manera, i malgrat les fortes conviccions religioses del nostre home, no s'amagà de fer una acurada crítica a l'Església d'aquells temps per la seva passivitat envers la normalització de la litúrgia en català. A les p. 233 i ss. del llibre que és objecte del nostre estudi, amb to prou crític ens diu que l'Església no va estar a l'altura de les circumstàncies, en especial quan l'any 1974 la qüestió no estava encara solucionada. A més, ens aporta la dada que el 1967, a Palma, sols un 12 % de les misses es deien en català, és a dir, les primeres del matí, ja que a la resta de l'horari sols es deien dues misses (vespertines) en la nostra llengua.

d'alguna manera tota la seva vida. Hem descobert un Moll polièdric i complex; per una banda, un investigador i un científic de la llengua que guanyà els més alts guardons acadèmics i les més importants distincions dels Països Catalans. Per altra banda, cal tenir present que encara tengué temps de ser una persona oberta a la societat, sempre compromesa en la defensa pública del català, donant vertaderes mostres creatives per tal d'expandir la llengua catalana, emprant tots els mitjans que tenia a l'abast: premsa, ràdio, conferències, articles, revistes, publicant centenars de llibres... i donant un testimoni permanent de defensa del nostre idioma. A la vegada, no podem oblidar la seva tasca de llibreter i d'editor, que sempre la va utilitzar per expandir arreu la llengua i amb ella la creació cultural en català, obrint les portes a la poesia, al teatre, a la novel·la i a l'assaig en un intent admirable de normalitzar l'ús del català. I tot això sempre sota la normativa unitària de la llengua formulada des de l'Institut d'Estudis Catalans.

És evident que es podria plantejar la qüestió encarregada des d'altres punts de vista, però hem cregut que calia —per motius del propi títol— tractar de forma inqüestionable els tres aspectes que aquí hem destacat, a saber: la clarificació inicial de la independència de Moll respecte a la posició lingüística que va mantenir els darrers anys el seu mestre mossèn Antoni M. Alcover. Crec que era bàsic i elemental fer referència a aquest tema, per tal de clarificar des del principi la plena creença en la unitat de la llengua per part del nostre home.

Els altres dos aspectes vénen a demostrar aquest fet; és a dir, l'elaboració del *Diccionari* i la seva activitat pública en pro de la llengua catalana han estat els arguments que hem emprat per evidenciar com Moll sempre va tenir present la necessitat de la unitat del català, aportant com s'ha pogut veure, tota mena de testimonis.

Cal esmentar una qüestió bàsica en la vida i obra del nostre home, i que sí que he deixat per al final perquè la consider cabdal i representativa de la seva actitud; vull referir-me a la possible contradicció o tensió que algun malpensat podria veure entre un dialectòleg i, a la vegada, un home que sempre respectà la normativitat de la llengua. És això possible? Moll no defuig aquest tema i ens deixa escrita una frase que respon de bon de veres i amb claredat la qüestió. Diu Moll, i no farem més comentaris perquè no són necessaris: «mànega ampla per un diccionari exhaustiu, mànega estreta per un diccionari normatiu».²⁸

Sé que, com sempre, hi ha mancances i que la qüestió es podria tractar d'altra manera. Si hem triat aquesta, ha estat per arribar al nostre objectiu de la manera més planera i senzilla. Òbviament, el llibre objecte de comentari és molt més ric que la qüestió lingüística: la família, els viatges, la política del moment, els fets socials i culturals més determinants de l'època... tot hi és present i ressenyat amb una prosa fàcil, amb una narrativa captivadora i no mancada de fina ironia. Crec que és important fer-se ressò també d'aquests aspectes, perquè d'aquesta manera encara amb més valor es pot de jutjar l'obra ingent de

28. V. p. 142 de l'obra comentada.

Francesc de B. Moll. Ell mai no va renunciar a la vida familiar, al mateix temps que la seva feina era controlada per un règim polític que mai no va donar facilitats per a la normalització de la llengua.

Per últim, i ja defugint la temàtica que ens ha dut a analitzar *Els altres quaranta anys*, voldria fer menció d'una qüestió que roman inèdita en la bibliografia sobre el nostre home; me referesc a la seva tasca permanent, al llarg de la seva vida, de veritable educador. Moll fou un pedagog cabdal que aprofità tota ocasió i mitjà per fer pedagogia de la llengua; quelcom d'això ja ha estat dit en parlar de la seva tasca social i difusora del català, però resta encara per fer una anàlisi i el seu corresponent estudi del Moll professor.

Efectivament, Francesc de B. Moll exercí la docència des del 1938 com a professor d'alemany a l'Institut de Segon Ensenyament Ramon Llull de Palma. Per aquesta raó va publicar una gramàtica alemanya que el 1948 ja duia al carrer cinc edicions; el 1953 impartí el primer curs de gramàtica *mallorquina* i l'any següent publicà un *Curso breve de español para extranjeros* de tres nivells (elemental, mitjà i superior) que el 1974 duia en total més de vint edicions. Des de l'any 1954 fou ja professor adjunt d'alemany a l'institut esmentat i, quan se suprimí aquesta assignatura per falta de matrícula, donà classes de francès. A partir de 1968 i fins a la seva jubilació el 1973, fou professor de català a la Facultat de Filosofia i Lletres de Palma. Si a tot això afegim les seves classes a través de la ràdio i la premsa, la seva tasca divulgadora i la seva activitat a l'Obra Cultural Balear i a l'Estudi General Lul·lià, crec que hi ha prou basament per a encarar un estudi sobre el Moll educador. És, en tot cas, un repte de futur.

I el futur? El problema del futur, crec jo, que és un problema previ al de la unitat de la llengua, ja que el veig més centrat en l'existència de la llengua. El fenomen dels nouvinguts a les nostres terres és des de fa dècades un greu afer que ens condiona de manera prou important la continuïtat del català com a llengua pròpia de les nostres comunitats. Davant aquesta situació sols consider, de forma fonamental, la necessitat d'incidir permanentment i constantment en l'ensenyament obligatori del català a les escoles, l'impuls de l'ús social per part de les polítiques lingüístiques, i fins i tot de la política dels nostres representants, així com la normalització en els mitjans d'informació i de comunicació, com és el cas ara d'Internet. Si tot això es fa conjuntament i de forma acurada, el català sobreviurà i estic convençut que amb ell es podrà mantenir també la unitat de la llengua.